

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2
แก้ไขปรับปรุง

Discourse Analysis
การวิเคราะห์ข้อความ

ดร.จันทิมา อังคพณิชกิจ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ห้องสมุดพิเศษการพระนคร

101059538

สารบัญ

		หน้า
คำนำพิมพ์ครั้งที่ 2		(11)
คำนำพิมพ์ครั้งที่ 1		(13)
บทที่ 1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาระดับข้อความ (Introducing Discourse)	1
	<i>ภาษาและภาษาระดับข้อความ (Language and Discourse)</i>	3
	1. ภาษา (Language)	3
	2. ภาษาระดับข้อความ (Discourse): ภาษากับการใช้ในบริบท	6
	<i>ความหมายของ discourse และคำศัพท์ในภาษาไทยที่ใช้แทน discourse</i>	13
	1. คำนิยามของ discourse: ศัพท์หลากหลาย ความหมายต่างมิติ	13
	2. คำศัพท์ที่ใช้เรียก discourse: ข้อความ วจนะ ปริเฉท สัมพันธสาร วาทกรรม	17
	<i>การวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis)</i>	25
	1. ความสัมพันธ์กับศาสตร์สาขาต่าง ๆ	26
	2. แนวทางในการวิเคราะห์ข้อความ (Approaches to Discourse Analysis)	29
	3. เป้าหมายของการวิเคราะห์ข้อความ (Goals of Discourse Analysis)	33
	4. หลักการของการวิเคราะห์ข้อความ (Principles of Discourse Analysis)	34
	สรุป	37
	กิจกรรมและคำถามท้ายบท	40

บทที่ 2 บริบท ชนิดของตัวบท และประเภทของข้อความ

(Context, Text Type and Discourse Genre)

41

บริบท (Context)

41

1. ความสำคัญของบริบทและการวิเคราะห์ข้อความ

31

2. ประเภทของบริบท

42

2.1 บริบทภายใน

43

2.2 บริบทภายนอก

47

ตัวบท (Text)

59

1. ชนิดของตัวบท

61

1.1 องค์ประกอบของตัวบท

66

2. ข้อความและประเภท

69

2.1 การอธิบายประเภทของข้อความ: ปริขานและปฏิสัมพันธ์

71

2.2 ประเภทของข้อความ (Discourse Genre)

73

รูปแบบข้อความและการวิเคราะห์ประเภทข้อความ

(Discourse Pattern and Discourse Genre Analysis)

79

1. รูปแบบข้อความ

79

2. การวิเคราะห์รูปแบบข้อความตามประเภท

80

2.1 การวิเคราะห์ประเภทข้อความตามแนวลองเอเคอร์

80

2.2 การวิเคราะห์ประเภทข้อความตามแนวทางของสเวลล์

92

สรุป

99

กิจกรรมและคำถามท้ายบท

101

บทที่ 5	การวิเคราะห์เรื่องเล่า (Narrative Analysis)	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๕	225
๕๐๑	5.1 เรื่องเล่าและการวิเคราะห์เรื่องเล่า (Genre)	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๑.๕	225
๕๐๑	5.1.1 ประเภทของเรื่องเล่า	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๑.๑.๕	227
๕๐๑	5.1.2 เรื่องเล่าจากการพูดและเรื่องเล่าจากการเขียน	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๑.๑.๕	227
๕๑๑	5.2 แนวทางการวิเคราะห์เรื่องเล่า	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๑.๕	229
๕๑๑	5.2.1 แนวทางการวิเคราะห์เรื่องเล่าตามแบบฉบับ	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	๑.๕.๑	229
๕๑๑	5.2.2 การวิเคราะห์เรื่องเล่าแนววิไลนิยม	ลาบอฟ	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ	232
๕๑๑	๕.2.3 การวิเคราะห์เรื่องเล่าแนวโครงสร้างวาทศิลป์	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		237
๕๑๑	5.3 การวิเคราะห์เรื่องเล่ากับลักษณะทางไวยากรณ์ภาษาไทย	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		243
๕๑๑	5.3.1 “มัน”: การอ้างถึง (reference) กับการบ่งชี้บุคคล	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		243
๕๑๑	5.3.2 การอ้างถึงบุคคลกับมุมมองของผู้เล่าเรื่อง			248
๕๑๑	5.4 บทบาทของเรื่องเล่ากับการศึกษาในประเด็นทางสังคม	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		250
๕๑๑	5.5 การวิเคราะห์เรื่องเล่ากับการเล่าข่าว	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		254
๕๑๑	กิจกรรมและคำถามท้ายบท			266
๕๑๑	(Discussion)	ภรณ์มณฑลคุณชัยภัทรเพ็ญ		79
บทที่ 6	การวิเคราะห์บทสนทนา (Conversation analysis)	ณัฏฐพรภักดี	๕.๕	269
๕๑๑	6.1 บทสนทนาและข้อความประเภทสนทนา	ณัฏฐพรภักดี	๑.๕.๕	269
๕๑๑	6.2 แนวทางการวิเคราะห์บทสนทนา	ณัฏฐพรภักดี	๕.๕.๕	271
๕๑๑	6.2.1 วิธีวิทยาทางชาติพันธุ์	ณัฏฐพรภักดี	๕.๕.๕.๑	271
๕๑๑	6.2.2 ภาษาศาสตร์สังคมปฏิสัมพันธ์	ณัฏฐพรภักดี	๕.๕.๕.๑	272
๕๑๑	6.2.3 วัจนปฏิบัติศาสตร์	ณัฏฐพรภักดี	๕.๕.๕.๑	245
๕๑๑	6.3 องค์ประกอบของการสนทนา	ณัฏฐพรภักดี		275
๕๑๑	6.4 วิธีการวิเคราะห์บทสนทนา	ณัฏฐพรภักดี		282
	6.4.1 การเก็บข้อมูลบทสนทนา			282
	6.4.2 การถ่ายถอดข้อมูล			283
	6.4.3 สัญลักษณ์ของการถ่ายถอดข้อมูลบทสนทนา			284
	6.5 ตัวอย่างการวิเคราะห์บทสนทนาภาษาไทย			287
	กิจกรรมและคำถามท้ายบท			294

บทที่ 7	การวิเคราะห์ข้อความกับชาติพันธุ์วรรณนา (Discourse Analysis and Ethnography)	295
7.1	ชาติพันธุ์วรรณนาคืออะไร?	295
7.2	ลักษณะสำคัญของวิธีทางชาติพันธุ์วรรณนา	296
7.3	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนา	298
7.4	วิธีการบันทึกข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนา	302
7.5	จุดแข็ง-จุดอ่อนของชาติพันธุ์วรรณนา	304
7.6	ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร	306
7.7	ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อความเชิงชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร	311
7.8	การวิเคราะห์วาทกรรมผ่านสื่อ และปฏิพันธ์วิเคราะห์: การวิเคราะห์ข้อความเชิงชาติพันธุ์วรรณนา	318
7.9	ชาติพันธุ์วรรณนากับภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์	323
	สรุป	327
	กิจกรรมและคำถามท้ายบท	328
บทที่ 8	บทส่งท้าย (Coda): การศึกษาวิจัยด้านการวิเคราะห์ข้อความ	329
8.1	การวิเคราะห์ข้อความ: พื้นฐานของการวิเคราะห์วาทกรรม เชิงวิพากษ์	330
8.2	การศึกษาวิจัยด้านการวิเคราะห์ข้อความ: ประเด็นที่ศึกษาและประยุกต์ใช้	335
	กิจกรรมท้ายบท	344
	เอกสารอ้างอิง	345
	ดัชนี	357

1

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษาระดับข้อความ (Introducing Discourse)

ปัญหาภาษาและการสื่อสารในสังคม

“เราไม่ได้ตั้งใจพูดให้เขาเข้าใจแบบนั้นซักหน่อย
เขาเข้าใจผิดไปเอง”

“ทำไมเชื่อกันง่ายจัง เขาพูดมาแค่นี้ก็เชื่อ
แล้วเหอ เห็นมัย ถูกหลอกเอาเงินไปเลย”

“เขาเคยบ่นว่าเครียดๆ อยู่ แต่ก็เห็นเจียบๆ
ไม่มีอะไร ไม่คิดว่าจะคิดสั้นแบบนี้”

การสื่อสารในชีวิตประจำวันปัจจุบันนี้มีความซับซ้อนและมีความหลากหลายอยู่มาก ปัญหาหลายประการมักจะเกิดขึ้นเพราะการสื่อสาร ตัวอย่างข้อความที่ยกมาข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร อาจมีทั้งสื่อสารเพื่อสร้างผลประโยชน์เข้าตัวเองแล้วทำให้คนอื่นเดือดร้อน อาจจะสื่อสารแล้วเข้าใจไม่ตรงกัน ซึ่งอาจเกิดการใช้อ้อยคำที่ทำให้ตีความได้หลายอย่างจึงทำให้เกิดความขัดแย้งกัน หรืออาจจะสื่อสารอย่างหนึ่งเพื่อกลบเกลื่อนบางอย่างไว้ทำให้คนรอบข้างไม่ได้จุกคิด เมื่อรู้ตัวก็อาจเกิดการสูญเสียไปแล้ว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่ามีความเกี่ยวข้องกับภาษาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

ภาษาและภาษาระดับข้อความ (Language and Discourse)

1. ภาษา (Language)

นิยามความหมายของภาษาที่มักพบโดยทั่วไป คือ ภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร แต่ในหนังสือเล่มนี้ใช้มุมมองวิถีปฏิบัติทางสังคม (social practice) และมองภาษาในเชิงหน้าที่และกิจกรรมทางสังคมของผู้ใช้ภาษา จึงใช้นิยามภาษาโดยใช้กรอบเดียวกับที่ฮัลลiday (Halliday, 1979) นิยามไว้ นั่นก็คือ

ภาษา คือ สื่อสัญญาณที่เป็นวิถีปฏิบัติทางสังคม

(Language is a social-semiotic and social practice.)

คนเราใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสื่อให้คนอื่นรับรู้ และเข้าใจสิ่งที่เราต้องการสื่อ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องบ่งชี้ตัวตนของเราได้ด้วย ภาษามักจะฝังและแฝงอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวันของคนเรา เราได้ยิน เราอ่าน เราเขียน หรือแม้แต่เรากระทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะมีภาษาเป็นองค์ประกอบหนึ่งอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเรารู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ไม่ว่าจะคนนั้นจะอ่านออกเขียนได้หรือไม่ก็ตาม แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีความบกพร่องด้านการฟังหรือด้านการพูด แต่ก็ยังมีภาษาเฉพาะรูปแบบที่สามารถจะทำให้บุคคลเหล่านั้นสื่อสารได้ เช่นภาษามือ อักษรเบรลคนเราเรียนรู้จากที่ต่าง ๆ ที่เราได้ใช้ชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะที่โรงเรียน ที่บ้าน ที่ทำงาน เราเรียนรู้ที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของเราได้ก็ด้วยอาศัยภาษาเป็นสำคัญ เมื่อคนเราอยู่ในสังคมก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ เราจำเป็นต้องอธิบายสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้อื่นได้เข้าใจ เล่าสิ่งต่าง ๆ ให้คนอื่นได้รู้ ปรีกษาเพื่อนเมื่อมีปัญหาหรือเมื่อรู้สึกเศร้าเสียใจ เวลาออกหัก วางแผนการทำงานหรือทำกิจกรรมเมื่อเราต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง บ่นหรือต่อว่าเมื่อมีสิ่งที่ไม่ถูกใจหรือไม่ถูกต้อง เราพยายามสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น พยายามทำให้ผู้อื่นพอใจ สนุกสนาน ตลกขบขัน หรือนินทาขุดคุ้ยเรื่องของบุคคลต่าง ๆ เพื่อสร้างสีสันและความน่าสนใจ ขณะเดียวกันเราก็อาจจะแสดงอำนาจเหนือผู้อื่น ควบคุมและกุมอำนาจนั้นไว้เพื่อต่อรองผลประโยชน์ แต่บางครั้งเราก็สยบยอม ประนีประนอมเพื่อรักษาผลประโยชน์ทุกกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่มีภาษาเข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างสัมพันธ์และกำหนดสถานการณ์ให้กิจกรรมดำเนินต่อไปไม่มากก็น้อย

2

บริบท ชนิดของตัวบท และประเภทของข้อความ (Context, Text Type and Discourse Genre)

ก่อนที่จะลงมือวิเคราะห์ข้อความ สิ่งที่จะต้องตระหนักเสมอ ก็คือ บริบท ชนิดของตัวบท (Text Type) และประเภท (Genre) ของข้อความที่วิเคราะห์ หน่วยหรือข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อความ คือ ตัวบท (Text) ซึ่งผู้วิเคราะห์ข้อความจะต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ก่อนว่าตัวบทที่วิเคราะห์นั้นมีบริบทเป็นอย่างไร เป็นตัวบทชนิดใด มีรูปแบบของตัวบทอย่างไร เพราะตัวบทแต่ละชนิด และแต่ละรูปแบบ มีผลต่อประเภทของข้อความ และมีผลต่อกระบวนการสื่อความหมายที่อยู่ในตัวบทหรือในข้อความนั้นด้วย

ดังนั้นในบทนี้จึงจะขอกล่าวถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อความก่อน แล้วจึงกล่าวถึงชนิดของตัวบท และประเภทของข้อความ

บริบท (Context)

1. ความสำคัญของบริบทกับการวิเคราะห์ข้อความ

บริบทมีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาภาษาระดับข้อความ ดูแรนติและกูดีวิน (Duranti and Goodwin, 1992) กล่าวว่า ภาษาระดับข้อความมิได้ถูกผลิตขึ้นโดยปราศจากบริบท และไม่สามารถทำความเข้าใจได้โดยปราศจากการนำบริบทมาพิจารณา จากนิยามความหมายของภาษาระดับข้อความที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 จะเห็นว่าบริบทมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างถึงประการหนึ่งในการให้ความหมายของข้อความ อาจกล่าวได้ว่า บริบทมีส่วนอย่างมากที่ทำให้

รูปแบบข้อความและการวิเคราะห์ประเภทข้อความ (Discourse Pattern and Discourse Genre Analysis)

ภาษาที่ใช้สื่อสารในกิจกรรมทางสังคมของคนเรานั้น ผู้พูดต้องพยายามที่จะสร้างตัวบทภาษาและเลือกใช้รูปภาษาให้สะดวกและเอื้อต่อการสื่อสารเพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตนเองมากที่สุด ถ้อยคำภาษาที่คนเราใช้สื่อสารนั้นมีได้เกิดขึ้นอย่างสะเปะสะปะ แต่เกิดอย่างเป็นระบบและมีรูปโครงสร้างอย่างใดอย่างหนึ่งที่เจ้าของภาษาสามารถรู้และเข้าใจได้ รูปภาษาที่ใช้สื่อสารนั้นอาจมีรูปเป็นคำ วลี อนุพยางค์ ประโยค หรือข้อความ ไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียนหรือการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ภาษามือ ก็จะต้องมีโครงสร้างและมีแบบแผนที่เราเรียกว่า ไวยากรณ์ (Grammar) ภาษาระดับข้อความก็มีไวยากรณ์เช่นเดียวกัน ไวยากรณ์ของภาษาระดับข้อความจะเกี่ยวข้องกับการจัดการข้อความ (discourse organization) ซึ่งจะมีมุมมองที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ รูปแบบข้อความ (discourse pattern) และการเชื่อมโยงข้อความ (discourse cohesion) ในบทนี้จะเน้นที่รูปแบบของข้อความและแนวทางการวิเคราะห์รูปแบบของข้อความประเภทต่าง ๆ และในบทต่อไปจะกล่าวถึงเรื่องการเชื่อมโยงข้อความ

1. รูปแบบข้อความ (discourse pattern)

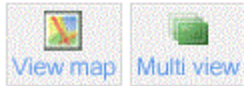
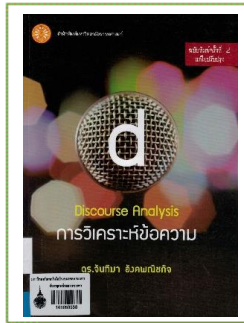
รูปแบบข้อความ หมายถึง รูปลักษณะของข้อความที่ประกอบกันขององค์ประกอบหรือส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในข้อความประเภทใดประเภทหนึ่ง การกล่าวถึงรูปแบบข้อความนี้เป็นการกล่าวถึงโดยพิจารณาที่รูปโครงสร้างเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่าข้อความแต่ละประเภะนั้นจะประกอบกันภายใต้รูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง การวิเคราะห์ข้อความเพื่อทำความเข้าใจระบบของข้อความว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร มีการประกอบกันอย่างไร มีปรากฏการณ์ทางภาษาอะไรบ้างที่เกิดขึ้นภายในข้อความหนึ่ง ๆ การพิจารณาโครงสร้างของข้อความก็เป็นขั้นตอนหนึ่งที่ทำให้เข้าใจระบบของข้อความนี้

ในแง่ของการวิเคราะห์ข้อความ อาจกล่าวได้ว่า การเริ่มต้นพิจารณาที่รูปแบบข้อความ จะเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้ไม่ยากนัก เนื่องจากข้อความแต่ละประเภทจะมีลักษณะและรูปร่างบางอย่างที่มีลักษณะเฉพาะที่ทำให้ข้อความประเภทต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการวิเคราะห์รูปแบบข้อความ ก็จะทำให้เข้าใจว่าข้อความที่วิเคราะห์นั้นเป็นข้อความประเภทใด ข้อความแต่ละประเภทจะมีลักษณะของการจัดการข้อความ (discourse organization) ที่แตกต่างกันไปด้วยการจัดการข้อความเป็นเรื่องของการเรียบเรียงถ้อยคำพูด และการจัดการถ้อยคำพูดให้เรียงร้อย

สามารถยืมและติดตามหนังสือใหม่ได้ที่ ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ Walia Autolib

<http://lib.rmutp.ac.th/Catalog/BibItem.aspx?BibID=b00100971>

- ห้องสมุดพณิชยการพระนคร

Title	การวิเคราะห์ข้อความ = Discourse analysis / จันทิมา อังคพณิชกิจ.
Author	จันทิมา อังคพณิชกิจ
Publication	กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561
Edition	พิมพ์ครั้งที่ 2. แก้ไขปรับปรุง
Detail	(16), 360 หน้า : ภาพประกอบ ; 26 ซม
Subject	วงษ์วิเคราะห์.(+) การสื่อสารภาษาเขียน.(+)
Location	BCL
Source Types	 Book

"สำหรับเพื่อการศึกษาและอ้างอิงเท่านั้น"